

LA INVENCIO DE L'ECONOMIA A LA CIUTAT DE VALÈNCIA (1680-1700)

Joaquim E. López i Camps¹

Universitat de València-EG

Resum: Durant les darreres dècades del regnat de Carles II la ciutat de València va ser marcada d'un conjunt de projectes de reforma econòmica adreçats especialment a fomentar el comerç i l'establiment de noves indústries. L'objecte d'aquest article és analitzar el context institucional en què es van dur a terme algunes d'aquestes reformes i contribuir així al millor coneixement de les relacions entre política i economia poc abans del triomf del mercantilisme.

Paraules clau: comerç, Consell General, mercantilisme, segle XVII, ciutat de València.

Abstract: During the last decades of the reign of Charles II the city València was the frame where took place a set of projects of economic reform directed specially to foment the commerce and the establishment of new industries. The aim of this article is to analyze the institutional context in which some of these reforms were carried out and to contribute in this way to know better the relations between politics and economics a few years before the triumph of mercantilism.

Key words: commerce, General Council, mercantilism, 17th century, city of Valencia.

*"No ay regla más común entre los políticos que encargar a los que gobiernan el cuidado de guardarse de las novedades y también de los autores de ellas, ni ay documento y regla más cierta que el valerse de lo que tiene aprobado el curso del largo tiempo."*²
(València, 1676)

Per a València el regnat del *Hechizado* significa essencialment la renovació econòmica del darrer terç del XVII [...] En aquest procés cal indicar que les iniciatives i els projectes econòmics varen partir sempre de baix cap a dalt, limitant-se el rei i el Consell d'Aragó a aprovar les mesures proposades per la ciutat. Aquesta, pel seu compte, recollia els delers dels mercaders i comerciants quan significaven un augment del bé comú [...] i es preocupava de l'incre-

¹ L'autor gaudeix d'una beca predoctoral concedida per l'Agència Valenciana de Ciència i Tecnologia.

² Fragment d'un imprès anònim i sense data elaborat a instància de la Diputació del General de València: *Señor. Los doctores Josef Lop y Juan Bautista López de Perona, abogados de la ciudad de Valencia, como a neutrales e indiferentes, han hecho un papel que contiene cinco partes sobre la pretensión que tiene la ciudad de que se quite el General del corte*, (València), (1676), pàg. 25.

ment de les fonts de riquesa [...] encara que momentàniament poguessen lesionar interessos dels gremis.³

EN efecte, les darreres dècades del segle XVII van representar, per al País Valencià, una etapa de renovació econòmica de primera magnitud. A pesar de la breu extensió de la seua primera obra, *Els fonaments del País Valencià modern*, Sebastià Garcia Martínez hi ofería un ric repertori d'exemples que demostraven que, com a la Catalunya estudiada per Pierre Vilar, també al Regne de València la recuperació econòmica havia començat algunes dècades abans de l'arribada de la Casa de Borbó a Espanya. Tot plegat reforçava la interpretació apuntada per Joan Reglà segons la qual la Corona d'Aragó hauria viscut una etapa "neoforalista" en portes de la Guerra de Successió, una hipòtesi que, com és sabut, lligava la recuperació econòmica i demogràfica amb l'activitat intel·lectual dels anomenats *novatores* i amb una suposada "exacerbació de la sensibilitat foral".⁴

Les iniciatives reformistes, segons el text reproduït, haurien sorgit de mercaders i comerciants —els sectors més directament implicats i, també, beneficiats— i progressivament haurien anat rebent el suport del municipi valencià, del Consell d'Aragó i del monarca, però mai a l'inrevés. La ciutat, per la seua part, també hauria pres la iniciativa en tot allò que contribuïra a l'increment de les seues fonts de riquesa. La paradoxa, però, és que tot plegat s'hauria dut a terme a pesar de "*lesionar*" els interessos dels gremis. Uns gremis, cal recordar-ho, que triaven quasi el 50% dels membres del Consell General, la institució que havia d'autoritzar "noves cises, despeses extraordinàries, modificacions de qualsevol tipus en l'estructura de la ciutat o els serveis al rei fets només pel municipi".⁵

Lluny de posar en dubte les argumentacions de Garcia Martínez, amb aquest article es pretén analitzar en profunditat el context polític en què es van desenvolupar les reformes econòmiques de les darreres dècades del Sis-cents, especialment aquelles lligades al comerç. Amb això volem contribuir a un millor coneixement del procés de presa de decisions polítiques al municipi valencià foral i, al mateix temps, de la manera com aquest procés va influir sobre la reactivació econòmica de la darrereria del regnat de Carles II.

³ S. Garcia Martínez: *Els fonaments del País Valencià modern*, València, 1968, p. 48.

⁴ Crítiques recents a la interpretació neoforalista a X. Gil Pujol: "La Corona de Aragón a finales del siglo XVII: a vueltas con el neoforalismo", dins P. Fernández Albaladejo (ed.): *Los Borbones. Dinastía y memoria de nación en la España del siglo XVIII*, Madrid, 2001, p. 98-115.

⁵ S. Garcia Martínez: *op. cit.*, p. 89.

LA "CRISI" DEL MUNICIPI VALENCIÀ (1677-1679)

La política municipal a la capital del Regne estava experimentant durant la segona meitat del segle XVII un procés de transformació que havia tingut com a punt de partença el nou marc sorgit del privilegi de la insaculació de 1648.⁶ El resultat final d'aquest procés seria una evident pèrdua d'influència del Consell General; un protagonisme creixent d'institucions com els prohoms del Quitament o els electes de l'avituallament, que trenquen l'esclerotitzat protocol de relacions entre jurats i consellers; la major participació dels virreis, i de la pròpia Corona, en la vida política municipal i la reducció del nombre de reunions del Consell General, que va anar cenyint-se a uns límits d'actuació cada vegada més estrets.⁷

Si haguérem d'establir una fita final de l'esmentat procés aquesta s'hauria de situar al voltant dels anys 1677-1679, quan les tensions al si del Consell van arribar a provocar un motí dels consellers el juliol de 1677 i l'enviament d'una ambaixada a Madrid sense autorització de la juraderia. Va ser en aquest context de crisi que es va descobrir un inusual acord entre els consellers, el síndic, els advocats de la ciutat i el propi virrei, duc de Ciudad Real. I va ser aquesta crisi la que va provocar l'enèrgica resposta de Carles II en forma de reial carta (amb data 17 d'agost de 1677) segons la qual els consellers no podrien introduir en el futur punts a l'ordre del dia de les reunions del Consell General si prèviament no els havien comunicat a la juraderia i havien estat autoritzats per aquesta; això significava, senzillament, tancar qualsevol porta a la iniciativa política popular.

Tot això va ser previ a la recuperació econòmica dels anys huitanta estudiada per Sebastià Garcia Martínez, però si s'analitzen les causes de l'amotinament, el contingut de l'ambaixada del síndic Victorino Forés i les denúncies expressades pels membres de l'oligarquia urbana es pot començar a lligar la crisi institucional amb les transformacions en l'economia urbana valenciana.

1. *Els projectes de reforma durant la regència i el govern de Joan Josep d'Àustria*

El mes de setembre de 1675 un grup de consellers havia presentat un memorial sol·licitant l'abolició de la cisa del tall del General, un impost administrat per la Diputació que gravava amb un sou cada lliura de valor de

⁶ Sobre el llarg procés per aconseguir aquest privilegi i sobre el seu contingut és imprescindible A. Felipo Orts: *Insaculación y élites de poder en la ciudad de Valencia*, València, 1996.

⁷ Una part d'aquest procés s'analitza en detall al nostre J.E. López i Camps: "València durant el regnat de Carles II. El neoforalisme a debat", *Estudis*, 29 (2003), p. 315-330.

les teles que s'havien de tallar i vendre a la ciutat de València.⁸ Quasi des de l'inici de la regència de Maria Anna d'Àustria s'havien posat en marxa algunes reformes en el sistema fiscal de la ciutat, les més reeixides de les quals afectaven el sistema de "caps de taula" i la cisa del tall.

El juliol de 1670 s'havien publicat les reials ordres "*respeto de la nueva forma de la ciudad propusso convenia le diesse tocante a los cabos de tabla de las puertas y administradores de sus sissas*", amb les quals s'establí una simplificació del sistema duaner de la ciutat tot centralitzant-lo en el nou càrrec d'administrador de les cises, que seria ocupat cada any per dos insaculats. De manera paral·lela es va plantejar el debat sobre l'abolició de la cisa del tall, que es carregava sobre les peces de tela de tall, les quals eren "bollades" i gravades amb 6 diners per cada lliura del seu valor. En un cas i en l'altre es va imposar la voluntat del Consell General; els magistrats urbans van resistir-se tant com van poder a unes reformes que, en el primer cas, eliminaven 5 oficis municipals (els de caps de taula) notablement lucratius, mentre que en el segon cas posaven en perill els ingressos municipals en un sector en creixement com ho era el tèxtil.

Va ser en aquest context reformista que es presentà la proposta d'abolir la cisa del General del tall. Tot i que aquesta reforma era bastant més complicada que les anteriors (en tant que afectava la Diputació del General i la resta d'estaments del Regne) els problemes que va generar no es van derivar –o no solament– del seu contingut, sinó dels procediments que consellers i magistrats urbans van emprar per a fer valdre les seues opinions, que provocarien un conflicte sense precedents.

En paral·lel a les negociacions amb la Diputació per assegurar el manteniment del nivell d'ingressos en cas d'abolir-se la cisa es va generar un allau de documents presentats per totes les parts implicades, entre les quals el Consell General va tindre un paper molt actiu, doncs era molt l'interès que tenia l'abolició per al "*beneficio común y utilidad pública de toda la ciudad y de todos sus gremios, assí de los officios como de qualesquiera otros*".⁹ En opinió del Consell General l'obligació de "bollar" i de pagar la cisa cada vegada que es feia una compra a la menuda hauria fet que a la

⁸ Sobre la cisa del General del tall veg. *Fundamentos que propone el insigne Consejo General en justificación del arbitrio del impuesto del vino para contribuir y pagar lo que importan cada un año los derechos del General del corte de esta il·lustre y leal ciudad de Valencia*, València, impr. Vicente Cabrera, 1676, pàg. 3. Sobre el sistema fiscal a la València foral veg., entre d'altres: F. García de Cáceres: *Impuestos de la ciudad de Valencia durante la época foral*, València, 1909; R. Ferrero Micó: *La Hacienda municipal de Valencia durante el reinado de Carlos V*, València, 1987; J. Brines Blasco i C. Pérez Aparicio: "Aproximación al sistema impositivo de la ciudad de Valencia (siglos XVI al XIX)", *Studia Historica. Historia Moderna*, vol. V (1987), p. 111-126; V. Giménez Chornet: *Compte i raó: la hisenda municipal de la ciutat de València en el segle XVIII*, València, 2002.

⁹ *Fundamentos que propone...*, pàg. 6. La redona és nostra.

ciutat "*no haya moradores que comercien y negocien, oficiales que texan ni botigueros que vendan*", de la qual cosa s'hauria seguit un encariment dels draps que podria tindre dues conseqüències igualment greus: "*dar libre introducción a los forasteros y que los extranjeros se nos lleven el poco dinero que corre en el Reyno o resolverse a no vestirse cada uno según la decencia de su estado*".¹⁰

En efecte, els principals beneficiaris de la supressió dels drets sobre el comerç de teixits a la menuda eren els oficis lligats a la producció i distribució de productes tèxtils, així com els consumidors d'aquests productes, mentre que allò que volia evitar-se amb aquest mitjà era l'arribada de productes i mercaders estrangers. Una proposta d'aquestes característiques, però, no hauria arribat tan lluny si no haguera comptat amb el suport dels advocats de la ciutat, doctors Josep Llop i Juan Bautista López de Perona, els quals haurien donat arguments, segons es denunciava, fins i tot "*para que se passe a quitar las sisas y otros derechos de la ciudad [...] que passarán, quitando este derecho, a la sisa de la carne y a otras sisas*".¹¹

Segons un informe rebut per Carles II el mes de juliol de 1677 l'objectiu dels consellers anava més enllà de l'abolició de la cisa del General del tall: "*su fin [dels consellers] no es otro que el de la libertad*" i "*quieren intentar se quiten todas las sisas*".¹² Aquest informe coincidia amb l'anàlisi quasi simultània feta pel visitador de la ciutat doctor Pedro Monserrat qui denunciava que els 10 electes de l'avituallament foren tots "del poble", "*siendo los más dellos pelayres, calceteros, velluteros y sastres*", i això amb un objectiu clar: "*tener mayor cuerpo para la extinción de la sisa del General del corte*".¹³

¹⁰ *Idem*, pàg. 9.

¹¹ *Señor: Los doctores Josef Lop y Juan Bautista López de Perona...*, p. 13. Aquest doctor Josep Llop (1630-1685) és el mateix que va publicar la coneguda obra *De la institució, govern polítich y juridich* [...] sobre la Fàbrica de Murs i Valls (València, impr. Gerónimo Vilagrassa, 1675) La seua activitat com a "arbitrista" hauria començat, però, abans, ja que trobem un *Expediente fácil y practicable para desempeñar y descargar la Ciudad de Valencia de las muchas deudas que la oprimen, substituyendo en lugar de los censales [...] otros tantos censos vitalicios y temporales* [...] imprès per Gerónimo Vilagrassa l'any 1669, en el marc del moviment reformista promogut per Joan Josep d'Àustria a través de l'anomenada *Junta de Alivios* (veg. A. Graf von Kalnein: *Juan José de Austria en la España de Carlos II*, Lleida, 2001, p. 188-201). Com es veu, almenys un dels dos advocats de la Ciutat tenia una activitat pública que anava més enllà de l'estret marge d'actuació que li deixava el seu ofici municipal i, a més, les seues iniciatives es van desenvolupar fonamentalment en l'àmbit econòmic.

¹² A[rxiu de la] C[orona d'] A[rrogó], C[onsell d'] A[rrogó], lligall 795. Carta anònima al rei (València, 13 de juliol de 1677).

¹³ ACA. CA, llig. 795. Informe per al rei elaborat pel visitador de València, doctor Pedro Monserrat (València, 20 de juliol de 1677).

2. La crisi de 1677-79. El cant de cigne del Consell General

El 31 de juliol de 1677 ja s'havia arribat a acord amb la Diputació per a subrogar el dret del General del tall, però la reunió del Consell General on s'hauria d'aprovar va acabar en l'amotinament a què s'ha fet referència, provocat, en darrera instància, per l'oposició de la juraderia a què els consellers remeteren una carta a Madrid demanant la renovació del trienni de govern del virrei, duc de Ciudad Real. La insistència dels consellers en aquest punt era la part que els correspondria en un acord no escrit a què haurien arribat amb el propi virrei; segons es denunciava, els objectius d'aquest acord eren clars:

Lo hu és lo negoci de la extinció del General del tall [...] Y lo altre és suplicar a Vostra Magestat la confirmació del virrey [...] en lo discurs del qual temps acabaran los consellers ab les sisses de la ciutat, segons ho van dient públicament, pues acabada la sissa del general del tall volen passar a extinguir les cises que estan imposades sobre la carn. *Y com los consellers no tenen rentes sobre la ciutat, sols miren a llevar les sises y conseguir llibertat [...]*¹⁴

La denúncia de la Ciutat, ço és de la juraderia, expressa ben clarament una de les premisses a partir de les quals s'hauria d'analitzar la política econòmica a les societats de l'Antic Règim: la participació en les institucions com un mecanisme d'enriquiment i de satisfacció d'uns "interessos particulars" que eren, per al cas que ens ocupa, els de les persones i institucions que compraven censals del municipi. El conflicte secular entre "passions" i "interessos" analitzat per A.O. Hirschman encara es trobaria, a la ciutat de València d'aquest període, en un estadi poc avançat: la substitució de la glòria i l'honor —medievals i aristocràtics— per l'interès material com a *leit motiv* encara no s'hauria desenvolupat suficientment, per la qual cosa els salaris dels oficials eren considerats com una mena de "complement material" a l'honor i la glòria que atorgava la participació en els òrgans municipals de govern.¹⁵

Els consellers van aconseguir el que volien i el síndic Victorino Forés va elaborar un document on s'inclouien peticions en diversos àmbits: la concessió de poders per a que els síndics de la ciutat pogueren escriure directament al rei, la celebració de Corts del Regne de València, la reforma de la claveria de censals, la revisió de les administracions de la carn i dels forments i la concessió del privilegi del port franc.

¹⁴ ACA, C4, llig. 585, doc. 38. Carta de la ciutat de València al rei (8 de març de 1678). La cursiva és nostra.

¹⁵ A.O. Hirschman: *Las pasiones y los intereses. Argumentos políticos en favor del capitalismo previos a su triunfo*. Barcelona, 1999.

En paral·lel a la preparació del document arribava a València una reial carta datada el 17 d'agost de 1677 en resposta als successos del 31 de juliol.¹⁶ En virtut d'aquesta ordre reial, en el futur sols es podrien passar a "proposició" les matèries que hagueren estat acordades prèviament pel Consell Secret. Si cap conseller o grup d'ells volia incloure algun tema en la discussió, aquest hauria de ser presentat en forma de memorial escrit un dia abans, i sols es presentaria si era acceptat per la juraderia. El document que, redactat per Victorino Forés, s'havia d'enviar a la cort, inclouria també la petició que foren abolides aquestes ordres reials.

Sols la desacostumada col·laboració entre el virrei i el Consell General va permetre que, finalment, el síndic Victorino Forés fóra enviat a Madrid en ambaixada sense comptar amb el preceptiu vist-i-plau de la juraderia. A la consulta elaborada pel Consell d'Aragó sobre els "caps" de l'ambaixada de Forés es va desestimar l'abolició de la reial carta i també la proposta de que els síndics pogueren escriure directament a la Corona. Les propostes "econòmiques" van ser més ben acollides pel Consell d'Aragó, tot i que no es van fer avanços significatius: es recordava a la ciutat que per a l'abolició de la cisa del General i per a la posada en marxa del port franc faltaven encara els informes de la Diputació i de qui ja era el nou virrei: l'arquebisbe de València.

3. La crisi de la representació popular (1680-1700)

La posada en funcionament de la reial ordre de 17 d'agost de 1677 provocaria, de manera gairebé immediata, una evident crisi en l'activitat política municipal. Si els anys 1678 i 1679 van estar encara marcats per la insistència del Consell General en aconseguir l'abolició de l'esmentada ordre, a partir de l'exercici polític 1679-80 l'ambaixada de Victorino Forés no torna a aparèixer als *Manuales de Consells*. Les dues matèries que encara no havien estat resoltes s'aclaririen també durant aquest exercici: sobre la cisa del General del tall no hem pogut localitzar cap decisió definitiva per part de la Corona, però allò evident és que la qüestió va desaparèixer dels ordres del dia municipals. El 13 de novembre de 1679, amb carta reial, s'aproven els capitols del port franc, la qual cosa podria obrir una nova etapa econòmica a la capital del Regne.

La finalització del "govern" de Forés al front de la sindicatura, l'arribada del duc de Veraguas al Real de València i els entrebancs que la reial carta de 17 d'agost posava a la iniciativa popular degueren anar generant en els consellers una certa sensació d'impotència. L'extracció de la juraderia

¹⁶ A[rxiu] M[unicipal de] V[alència]. *Cartes Reials*, h²-13. Reial carta de 17 d'agost de 1677.

de 1679-80 es va haver de fer de manera extraordinària per no haver-hi assistit el mínim de consellers imprescindible.

La institució municipal del Cap i Casal del Regne entrava en la dècada de 1680 amb un ventall d'instruments legals que feien ben difícil la reaparició d'episodis com els que s'havien viscut als anys anteriors. La pràctica impossibilitat per als consellers d'influir en la proposició de matèries al si del Consell General va anar fent les reunions del municipi més pacífiques, però també molt menys representatives. La prova més evident del "desencís" dels consellers la trobem en la reducció del nombre de reunions de l'assemblea: de reunions "ordinàries" se n'havien de fer entre 7 i 10 cada any i totes les altres que es feien havien de sorgir de la iniciativa de la juraderia, o del Consell General. Després de la posada en marxa de la reial carta de 17 d'agost el nombre de les "extraordinàries" va descendir sensiblement: mentre els exercicis 1676-77 i 1678-79 havien enregistrat 24 reunions del Consell General, a partir d'aquest moment el nombre de reunions va abaixar a 19 el 1679-80, a 18 durant l'exercici posterior, i els anys 1681-82 i 1682-83 només se'n van dur a terme 12 i 7 respectivament, el mínim de tot el regnat. Durant els anys posteriors es recuperaria l'activitat, però el nombre de reunions es va mantindre, fins als darrers anys del regnat, entre 8 i 14 reunions, no arribant mai a la mitjana de 20 convocatòries dels anys seixanta i setanta.

A la minva del nombre de reunions caldria afegir, com a constatació de la crisi en l'activitat política municipal, les diferents propostes sorgides als anys huitanta per a revitalitzar el funcionament del municipi valencià: el gener 1682 se sol·licitaria, per part de la juraderia, que es reunira el General cada dilluns, proposta que va ser desestimada,¹⁷ mentre que dos anys després es proposaria la creació d'una junta permanent de 4 electes amb poders per a escriure directament al rei, saltant-se així els mecanismes "oficials" de presa de decisions. Si la primera proposta es pot interpretar com un darrer esforç de la juraderia per revitalitzar el Consell General —que, en darrera instància, continuava sent un actor necessari per a l'aprovació de determinades mesures i per a l'extracció dels oficis— la segona evidència que, amb un Consell General emmordassat, es podien fer avanços significatius en la simplificació i centralització de l'activitat política municipal.¹⁸

A partir de la dècada de 1680 es desenvoluparien, a la ciutat de València, diferents projectes reformistes centrats en allò que hui dia anomenaríem economia. En aquell moment, però, les mesures adreçades al foment industrial, a potenciar l'activitat comercial o a la racionalització fiscal eren part intrínseca de l'acció política, faltant encara temps per a que es genera-

¹⁷ AMV, M[anuals de] C[onsells], reg. 213, fol. 438ss.

¹⁸ Per a més exemples d'aquest tipus vegeu S. García Martínez: *op. cit.* i A. Felipo Orts: *op. cit.*, *passim*.

litzara l'economia com a ciència autònoma.¹⁹ Tot i així no hi ha cap dubte que a partir de mitjan segle XVII almenys aquest tipus d'"economia política" va començar a prendre importància en la pràctica política de la Monarquia Hispànica i, també, d'algunes ciutats com València. Feia alguns anys que l'Escola de Salamanca havia destacat i iniciat l'estudi d'aquesta branca de la política, a les dècades centrals del Sis-cents s'havia desenvolupat una florida de projectes de reforma i de foment que formarien l'anomenada literatura "arbitrista"; i el darrer terç del segle encara coneixeria, almenys, dues etapes reformistes: la primera, que no va anar més enllà de la promoció i recollida de projectes d'"alivios" durant els anys de govern de Joan Josep d'Àustria; la segona, molt més pràctica que teòrica, durant els ministèries del comte d'Oropesa i del duc de Medinaceli.²⁰

Tot plegat va donar lloc a un context propici per a la "invenció de l'economia" a la ciutat de València.²¹ Un seguit de circumstàncies ho afavoririen en aquest context: el sotmetiment definitiu del Consell General permetria a les juraderies posar en marxa mesures que mai no haurien estat acceptades pels influents oficis de la ciutat; la recurrència de la guerra contra França, amb les seues conseqüències immediates per a l'abastament de la ciutat, afavoriria decisions extraordinàries tot i que també provocaria els coneguts motins antifrancesos, amb un evident protagonisme dels sectors productius de la ciutat. Junt a aquests factors, els estudis sobre el regnat de Carles II estan posant de manifest l'existència de l'anomenat "reformisme austríac" que, amb notables dificultats i alguns fracassos sonats, hauria posat en marxa diferents programes de reforma des de la Corona i les seues institucions.

¹⁹ Sobre aquest procés d'emancipació de l'economia, veg. L. Dumont: *Homo Aequalis. Génesis y apogeo de la ideología económica*, Madrid, 1999; segons aquest, fins i tot els autors mercantilistes entendrien l'"economia política" com "el estudio de medios particulares, de medios económicos para este fin [la prosperitat i el poder de l'Estat], es decir, aparece como una rama particular de la política" (*op. cit.*, pàg. 46).

²⁰ Sobre l'"economia política" durant el conjunt del regnat de Carles II veg. B. Yun Casallilla: "Del centro a la periferia: la economía española bajo Carlos II", *Studia Historica. Historia Moderna*, núm. 20 (1999), p. 45-75. Sobre el reformisme en temps de Joan Josep d'Àustria veg. A. Graf von Kalnein: *op. cit.* i J.A. Sánchez Belén: "La Junta de Alivios de 1669 y las primeras reformas de la regencia", *Espacio, Tiempo y Forma. Revista de la Facultad de Geografía e Historia*, núm. 4 (1988), p. 639-668.

²¹ El concepte l'hem manllevat de C. Larrère: *L'invention de l'Économie au XVIIIe siècle. Du droit naturel à la physiocratie*, Paris, 1992, tot i que aquesta autora situa aquesta "invenció" més tardanament, com un fruit del desenvolupament del dret natural, del mercantilisme i de la fisiocràcia; aquests moviments intel·lectuals serien encara "polítics", tot situant en Quesnay el salt qualitatiu que portarà a la definitiva emancipació de l'economia amb Adam Smith.

L'HORA DE L'ECONOMIA

1. *El port franc*

Com s'ha vist anteriorment la sol·licitud del privilegi del port franc per a València s'ha de situar en el context de reforma fiscal dels anys setanta: s'havia plantejat per primera vegada el 17 d'octubre de 1676 com a instrument per a compensar la pèrdua d'ingressos que podria provocar l'abolició de la cisa del General del tall.²² Des d'aleshores cada juraderia va nomenar un grup d'electes que tractarien específicament d'aquesta qüestió, la qual tornaria a plantejar-se a l'ambaixada de Victorino Forés. Finalment, el novembre de 1679 es feien públiques les ordres reials per a posar en marxa el port franc.

El mes de maig de 1676 s'havien renovat els electes encarregats de treballar sobre l'abolició de la cisa del General del tall; dels sis, la meitat eren consellers, un (Antoni Ferrer) era notari, un altre (Francisco Llorens) ciutadà i solament hi havia un noble, don Geroni Mercader qui, a més, va protestar pel seu nomenament. Amb ells hi hauria el síndic del Consell recentment nomenat, Victorino Forés, i els dos advocats ordinaris, doctors Josep Llop i Gaspar Jornet.

Segons Garcia Martínez el port franc significava en aquella època "port de trànsit de productes, als quals hom rebaixava els drets d'entrada, per intensificar-hi el seu concurs" i afegia que això va propiciar un creixement del comerç d'importació "a l'increment del qual es dirigien de manera essencial".²³ Si el port franc s'adreçava a incrementar la importació de productes manufacturats a la ciutat de València la seua posada en marxa xocaria frontalment amb els interessos dels sectors productius, especialment dels oficis del tèxtil, que ocupaven la major part de les places al Consell General. Si la mesura haguera estat proposada pels magistrats municipals, preocupats fonamentalment per incrementar els ingressos fiscals, no hi hauria cap contradicció. Com s'ha vist, però, els electes encarregats de fer el seguiment de la petició, els de l'exercici 1677-78, eren tots del "poble": dels 16, n'hi havia 9 vinculats a oficis del tèxtil i els que no tenien vincle amb aquest sector havien estat elegits consellers de parròquia per Josep Gil de Torres —"más adepto con ellos" durant el motí de juliol de 1677 segons ho va denunciar el Justícia Civil— o pel doctor Josep Llop.

Una lectura atenta dels capítols del port franc aclareix la paradoxa: d'allò que s'hi tractava, com molt bé apuntà Garcia Martínez, era de facilitar l'arribada de mercaderies a València, però no per a la importació a la

ciutat, sinó que allò que s'afavoria era el "trànsit" dels productes adreçats a altres parts del Regne (pagant sols el 2'5%) i de la Monarquia (pagant 9 diners per lliura, ço és un 3'75%) De fet, als capítols es regulaven els beneficis que la ciutat podria obtindre d'aquestes mesures: els botiguers de la ciutat que volgueren traure d'ella alguna part de les mercaderies ho farien sense pagar res; l'entrada de peix salat a la ciutat, en canvi, no tindria cap tipus de rebaixa, però seria gratuïta la seua eixida de València cap a altres parts del Regne o la Monarquia; al capítol XVIII es detallaven mesures especials "por quanto se podía seguir un grave daño a la ciudad de que se entrassen las mercaderías, con voz del tránsito, y gran parte dellas se consumiesen en la ciudad y reyno" i, de manera més clara encara, el capítol XXV protegia la producció autòctona: "Que todas las mercaderías fabricadas dentro la presente ciudad y su particular contribución paguen de salida el derecho acostumbrado".²⁴ Per tant, la posada en marxa del port franc a la ciutat de València no pot ser considerada com una mesura adreçada, *tout court*, a fomentar el lliure comerç, sinó més aviat una via, potser l'única i la darrera, de fer coexistir la producció urbana —que continuava clarament protegida— amb un increment de l'activitat comercial.²⁵ Només així es pot entendre que els oficis de la ciutat, eminentment proteccionistes i que dominaven el Consell General, acceptaren i promogueren la posada en marxa del port de trànsit.

En qualsevol cas l'efectivitat del port franc va ser més aviat escassa, entre altres coses, precisament, per l'oposició dels oficis a algunes de les franquícies que s'hi concedien. L'any 1684 el gremi de velluters s'adreçava directament al rei —bona prova de la pèrdua d'influència al si del municipi— sol·licitant la revocació del capítol XVII, on s'oferia als mercaders la possibilitat d'introduir a la ciutat o al Regne, per a fer-ne trànsit i no venda, alguna de les mercaderies que hi havia al magatzem tot pagant els drets d'entrada que es tipificaven al capítol primer. Els velluters recordaven a Carles II que segons els seus privilegis "no se puedan meter ni entrar en aquel reyno sedas algunas estrangeras en madexa, torcidas o texidas so pena de confiscación", per la qual cosa sol·licitaven que aquestos productes quedaren exclosos d'allò que deia el capítol XVII.²⁶ L'informe del comte

²² AMV, MC, reg. 211, fol. 423-429v. *Crida manada fer per la ilustre ciutat de València de la concessió y capítols en què Sa Magestat li ha fet gràcia y mercè del port de trànsit la qual se ha manat fer imprimir (...)*. València, impr. Vicent Cabrera, 1679.

²³ La defensa del proteccionisme i el convenciment que el moviment de mercaderies enriquia les repúbliques no era contradictòria en el pensament polític de l'època i, en cap cas, era exclusiva de la ciutat de València. Citant Montesquieu, Larrère destaca que "La liberté du commerce n'est pas une faculté accordée aux négociants de faire ce qu'ils veulent"; el paper de la llei, de les institucions en definitiva, seria "diriger la liberté" i, al mateix temps, "garantir la sûreté" (Larrère, *op. cit.*, p. 114s.).

²⁴ A[rxiu del] R[egne de] V[alència], *Reial Cancelleria, Epistolarum Carles II*, reg. 591, fol. 104. Carta reial al virrei, comte de Cifuentes, Madrid 21 de juny de 1684.

²² AMV, MC, reg. 208, fol. 342v-343.

²³ S. Garcia Martínez: *op. cit.*, p. 34 i 36.

de Cifuentes en resposta a la petició reial, després d'haver escoltat els arguments de la Ciutat i de l'Audiència, va ser clar i contundent, i és una interessant font per a conèixer fins a quin punt el Regne de València havia assimilat les doctrines polítiques del moment:

(...) de ninguna suerte se puede conceder lo que ha suplicado el gremio de terciopeleros *porque se opone al derecho de las gentes*, que concede libre facultad a todos de transitar de unas partes a otras de sus haciendas y mercaderías, y aunque concurriendo justas causas se puede impedir el tránsito, en este caso no ay ninguna en lo general respecto del daño o mayor beneficio de la República que lo persuada. Antes bien, le tiene notorio en la permisión de que se puedan passar por el Reyno todos y qualesquier géneros de ropas y mercaderías aunque sean de las que en él tienen prohibido su consumo, por los derechos que de ellas perciben Vuestra Magestad, la Generalidad y ciudad, los quales sin este medio del tránsito, no siendo comerciables las ropas no se beneficiarían del consumo. *Y la experiencia acredita la summa utilidad que en Gerona, Marsella, Mesina, Londres, Amsterdam, Amburgo y en otras ciudades de Europa se consigue con la facultad del puerto franco y tránsito libre de las mercaderías. Y si en Valencia no es tan considerable procede de no hallarse en paraje que pueda ser tan universal escala para el comercio (...)*

Ni del tránsito de las telas y ropas tejidas en otros Reynos se sigue daño al gremio, porque no se perturba la seguridad del consumo en este de las que ellos fabrican porque passen por él a otros para venderse, quedando como queda en su fuerza y valor la prohibición de poderse consumir o vender en este de Valencia. Ni tendría jamás efecto el beneficio que ponderan de que prohibiéndose el passo a los extranjeros para los reynos circunvecinos, tendrían en ellos mayor despacho las sedas que texen, respecto de que en ese caso hirían los extranjeros a descargar sus ropas a las puertas de los otros reynos.

El inconveniente que ponderan los terciopeleros de que con el pretexto de introducirse de tránsito sin prohibición los tejidos extranjeros los mercaderes los venden y consumen en el Reyno, y que por evitar estos fraudes y daños se debía hazer la declaración que suplica el gremio, parece no deve entenderse: lo uno porque es daño muy remoto, y lo otro porque sería mayor el que se seguiría a Vuestra Magestad, a la Generalidad y ciudad, privándoles de los derechos que perciben de las sedas y tejidos que se manifiestan de tránsito, *y esta utilidad como más pública deve prevalecer a la del gremio de terciopeleros*, ni por ella se ha de vulnerar el derecho de las gentes, y la universalidad con que permite los comercios, pues con la prohibición del consumo, y execución de las penas, tiene lo bastante para su aumento y conservación.

Pero no puedo dexar de poner en la real consideración de Vuestra Magestad que *la ruina deplorable que experimentamos en la Monarquía procede de la introducción y consumo en los reynos de España y de las Indias de las telas extranjeras y tejidos de sedas y lanas*, por ser esta la causa de que aya descaecido el valor de la cosecha de la seda y sus fábricas en este de Valencia, Murcia, Granada y Toledo, y de que las naciones amigas y enemigas se ayan levantado con el comercio y cargaçones de la flota, y galeones grangeando y acaudalando inmensas summas de plata y oro que apuran quanto se conduce de aquel nuevo mundo. *Y la experiencia tiene acreditado que no se enmiendan estos inconvenientes con la prevención que ay en los reynos de Castilla y en este de que no se puedan entrar en ellos para comerciar: y vender las telas y tejidos de lanas y sedas extranjeras, y assí parece se devia dar providencia por los consejos de entrambas coronas prohibiendo generalmente en todos los dominios de España y de las Indias con graves penas que ninguna persona pueda vestirse de*

telas y ropas de seda y lana aunque tengan oro y plata, que no se ayan tejido y fabricado en estos reynos, executando sin remisión las penas a los transgressores en cuió poder se hallen los tejidos y sacaren vestidos de ellos, pues con este medio de no permitirse en público los vestidos, no avrá quien compre las telas y las naciones no las introducirán, desengañadas de que no han de tener despacho, y en España se restaurará la primitiva estimación de la cosecha de la seda y sus fábricas, y tendrá segura execución el comercio de ellas en la carrera de Indias, quedándose entre los vasallos de Vuestra Magestad el oro y plata que de aquellas provincias con tanto desvelo y cautela disfrutaban los que no lo son (...)»²⁷

La radical proposta del comte de Cifuentes de prohibir, no ja el comerç, sinó l'ús de teixits estrangers, potser contribuiria a corroborar una opinió de la cort que probablement ja s'hauria plantejat prèviament: calia establir una junta de persones expertes sobre la producció i comerç de seda.

2. La deducció del "terç de cortesia"

Com s'ha dit, la posada en marxa del port franc potser fóra l'última oportunitat per fer compatible la producció tradicional amb l'obertura als circuits comercials internacionals. El seu fracàs, però, certifica la incapacitat del municipi valencià foral, i en particular d'un Consell General format fonamentalment per artesans, per mirar més enllà de l'interès gremial i projectar una política econòmica ambiciosa. Tot i així, a partir de la dècada de 1680, amb un Consell legalment emmordassat i en el context d'una nova guerra contra la França de Lluís XIV, els magistrats urbans farien avanços significatius en el sentit d'obrir la ciutat de València a l'entrada de productes per mar, independentment de quin fóra el seu origen.

Segons Sebastià Garcia la guerra d'Holanda (1683-84) hauria tingut conseqüències molt negatives sobre el comerç, la qual cosa hauria portat els magistrats municipals a buscar altres mitjans per a mantindre el volum d'ingressos provinents d'aquesta activitat. Fruit d'aquestes circumstàncies seria la política de deducció de l'anomenat "terç de cortesia" a les persones que introduïren en la ciutat determinats productes. Tanmateix, la primera persona que va beneficiar-se de la "cortesia" va ser el mercader Gabriel Maycelo qui, el 4 de setembre de 1683, l'obtenia per a portar "roba de tall com de pes, especieria y altres en suma y cantitat de 12.000 lliures" per un període de quatre mesos.²⁸ La guerra, tot i previsible, no seria declarada fins al mes de desembre, per la qual cosa no va poder ser el precipitant de les noves mesures. En qualsevol cas això no seria contradictori amb l'opinió de Garcia Martínez: el port franc va fracassar com a instru-

²⁷ *Idem*, fol. 104v. La cursiva és nostra.

²⁸ AMV, MC, reg. 215, fol. 205v^o-206.

ment per atraure el comerç internacional, bé per la conjuntura internacional, bé per la manca d'infraestructures, bé per una combinació d'ambdós factors.

El procediment de concessió del “terç de cortesia” consistia en un acord pel qual un mercader es comprometia a portar diverses mercaderies (fonamentalment aquelles que es consideraven més necessàries per a l'abastament de la ciutat) al llarg d'un període de temps fixat; la ciutat, a canvi d'això, concedia una reducció significativa de la quantitat que s'havia de pagar en arribar al Grau o a la Duana.

A partir de Maycelo van ser molts els comerciants que obtindrien la cortesia del municipi: Vicent Domingo, veí del Grau, el febrer de 1684 per a portar 900 arroves de cotó; el mateix Maycelo el va tornar a obtenir l'agost de 1684; Joan Escrig al mes d'octubre del mateix any i de nou el mes de març de 1685 per a portar tot tipus de productes “exceptant les peixques salades”; Vicent Pla, el gener de 1685 per a introduir a la ciutat 100 “bacons salats”; Marcelo Rumbau el mes de febrer de 1685; el mes d'abril al guanter Francisco Martí; al mes de juny l'obtindria Ignacio Vicente, i durant aquesta mateixa juraderia l'obtindria encara dues vegades més Gabriel Maycelo; Juan Ducos, Nicolás i Francisco Enrique Envila o Vicent Datos serien alguns dels darrers mercaders que obtindrien el terç de manera individual abans de proposar-se la seua generalització l'1 de juny de 1686. La proposta anava acompanyada d'un detallat raonament:

Atés que la experiència ha mostrat que los mercaders y demés que tracten y negocien per la mar porten y conduixen ses mercaderies y vitualles a les plases y ports ahon se fa més cortesia en los drets, de lo que es segueix notable benefici a les repúbliques, vehins y habitants de aquelles, pues la gran abundància de dites vitualles y mercaderies és motiu per a que aquelles se venen ab machor conveniència als demés tractants mercaders y vehins, com se ha experimentat en les places de Barcelona, Alacant, Cartaxena y altres, que essent així que és molt curta la eixida de dites plases per a altres Regnes, han lograt la referida abundància ab sols lo motiu de ser poch lo dret que paguen dites mercaderies de entrada en les desús dites places. Atés etiam que esta il·lustre ciutat, desichant lograr lo major comerç, tractà de enfranquir los drets segons se conté en la tarifa del Port Franch, y essent així que és la escala més prinsipal per a la eixida de les mercaderies, així per a Castella com per a Aragó, no se ha regonegut millora alguna, lo que ha motivat en moltes ocasions als il·lustres jurats a concedir a molts mercaders vehins de la present ciutat y fer gràcia del ters del dret de les mercaderies que ajustaven y oferien portar, per a que per est medi pogués conseguir alguna utilitat la dita ciutat y vehins de aquella en la abundància de dites mercaderies, y desiche, fent lo major esfors, el que tots los mercaders y tractants gozen de la dita franquea del ters del dret de les mercaderies que conduiran a la present ciutat per mar (ab la limitació infrascrita) sens que necesiten de huy en avant de demanar el que se'ls fasa la referida cortesia, com fins juy se ha fet. Per ço la major part proveheixen, del·liberen y determinen y en virtut de la present ordenen y manen als administradors y credencier de la sisa de la mercaderia, que de huy en avant, quant despachen les soltes de les mercaderies als mercaders, negociants y tractants, de les

que aquells porten y conduixen per mar a la present ciutat, los conten lo dret de aquelles, deduhint lo ters de lo que es troba dispost (...)”²⁹

En algun dels documents que havien acompanyat la proposta d'abolició de la cisa del General del tall, als anys setanta, ja s'havia posat de manifest la importància de què hi haguera abundància de productes a la ciutat: “*Siempre ha sido la primer política de todas las Repúblicas bien gobernadas practicar los arbitrios y expedientes que las hagan abundar de lo necesario*”, la qual cosa tenia com a efecte: “*abundar de mercaderes Valencia, animarse los oficiales a sus obras, alentarse los botigueros a sortear sus tiendas y los particulares a comprar con conveniencia en los precios*”, ja que aquests serien més baixos “*quanto más abunde de ropas la República*”.³⁰ Aquestes idees econòmiques tornaven a aparèixer amb força en plantejar-se la concessió generalitzada del terç de cortesia.

Tan prompte com l'11 d'octubre de 1686, el sindic Bartomeu Roser feia constar al *Manual de Consells* que ja havia informat la juraderia que la proposta de fer terç de cortesia a tota la mercaderia podria ser contrària a ordres reials, la qual cosa no havia sigut tinguda en compte pels magistrats municipals, els quals van sol·licitar informe als advocats, un informe que finalment també declararia il·legals les concessions fetes als mercaders.³¹ Coherentment, la resposta reial també seria negativa, i no només això, sinó que amb reial ordre de 17 de desembre Carles II instava la juraderia de 1685-86 a pagar 3.384 lliures “*que importa el dos y medio por ciento de la sissa de la mercaderia que hizieron de cortesia*” perquè els jurats no tenien facultat per a fer eixe descompte i “*para dar satisfacción a los acrehedores censalistas*”.³² Immediatament, el 30 de desembre de 1686, el Consell Secret revocava la proposició d'1 de juny i suspenia qualsevol rebaixa dels drets de mercaderia.

La resposta jurídica, i impresa, que la juraderia de 1686-87 va preparar per a demanar al rei que retirara la “multa” imposada sobre la ciutat pot ser considerada com un clar al·legat en defensa del poder dels jurats sobre el del Consell General. Els magistrats municipals, tot partint de reconèixer que la imposició de “*gabel·las y sissas*” era regalia que pertanyia al “*Príncipe*” recordaven els diferents privilegis que havia rebut la ciutat de València en aquest sentit: el número 1 d'Alfons II i el 97 de Pere II, entre d'altres, en virtut dels quals s'havien vingut imposant cises sobre el pa, el vi, la carn o les mercaderies. Anant un pas més enllà els jurats reconeixien que

²⁹ AMV, MC, reg. 217, fol. 559-560.

³⁰ *Fundamentos que propone...*, p. 10.

³¹ AMV, MC, reg. 218, fol. 245.

³² *Señor. La ciudad de Valencia y su Consejo General, puesta a los reales pies de Vuestra Magestad dize que en vista del real orden expressado en la real carta de 17 de deziembre pasado...* (València), (21 de gener de 1687), AMV, *Serrano Morales*, 12/20, p. 1.

aquest privilegi havia estat concedit a la ciutat “y, por consiguiante, a los jurados y Consejo General que la componen”, però que segons “costumbre antiquíssima, inconcusamente practicada por todos sus antecessores, que es el más fixo Norte que deven atender los successores en el gobierno”, l’administració de les cises havia estat confiada als jurats, racional i síndic, “por sí solos y sin intervenció del Consejo General y, lo que es más, sin real aprobación”. Aquesta defensa de l’autonomia del Consell Secret front al General i front a la pròpia Corona es trobaria, en aquest cas, especialment justificada per tindre com a objectiu “solicitar la más abundante provisión y copia de bastimentos”; això justificava unes mesures que havien estat fetes “con justa causa o teniendo estatuto o costumbre que las sufrague”, amb la qual cosa les provisions “quedan bastantemente justificadas aunque por ellas se obre lo que estuviere prohibido”.³³ El 15 d’abril de 1687 la juraderia reiteraria la seua petició, que obtindria resposta reial el 6 de maig, on es ratificaria la prohibició “y que de hui en avant no es pugen fer sens consulta del virrey”.³⁴ La decisió final, doncs, suposava una evident retallada de les atribucions que els jurats de València consideraven pròpies i significava un pas més enllà en l’enfortiment del poder polític del virrei sobre els assumptes municipals.

3. El projecte de construcció del moll de pedra al Grau de València

Com s’ha vist, les pròpies institucions valencianes reconeixien les dificultats que tenia la capital del Regne per a competir amb Barcelona, Cartagena o Alacant com a conseqüència de la manca d’infraestructures portuàries adients. Aquesta mancança era especialment greu tant per la distància que separava el nucli urbà de la mar com pel fet que no hi haguera un port “natural” sinó una llarga i uniforme línia de platja que obligava els vaixells a descarregar les mercaderies en alta mar sobre barques més menudes que eren amarrades en un inestable moll de fusta.³⁵

Abans de l’època que ara ens ocupa hi van haver projectes de construcció d’un moll de pedra al Grau, però aquestos no van prosperar en cap cas. Ara, a la millor qualitat dels projectes s’afegia la necessitat imperiosa de posar València en un lloc destacat dins les rutes comercials, per la qual cosa hi hagué una certa florida de projectes i, sobretot, hi hagué voluntat política

³³ *Ibidem*.

³⁴ AMV, Lletres Missives, reg. g³-61 (1684-1688). Cartes de la ciutat de València al rei (València, 15 d’abril i 17 de maig de 1687).

³⁵ Sobre la història dels diferents projectes per a construir un port al Grau vegeu A. Díaz, A. Pons i J. Serna: *La construcció del puerto de Valencia. Problemas y métodos (1283-1880)*, València, 1986. I també J.V. Boira i A. Serra: *El Grau de València. La construcció d’un espai urbà*, València, 1994.

per a tirar-los endavant lligada a la nova consideració del comerç que hem vist al llarg d’aquestes planes.

La primera proposta coneguda data de 2 de març de 1676, quan es va fer la proposició al Consell General, “per quant ha paregut que seria de gran útil per a la present ciutat el que es fes en la Grau un moll, port, canal o allò que convingués per a les mercaderies que venen per mar, y se ha trobat puesto dins la mar ahon se podrà fer ab molta facilitat”.³⁶ El Consell va accedir a la proposta de la Ciutat, i va nomenar un grup d’electes format per persones de reconeguda experiència en la política municipal: el comte de l’Alcúdia, Evarist Barberà, don Fèlix Falcó de Belaochaga, don Geroni Mercader, Josep Vicent del Olmo, don Lluís Lloris i Rocafull, Severino Arboreda, Josep Maure d’Abalsisqueta, Francesc Llorens i Tomàs Güelda. Aquestos es posarien a treballar d’immediat, com ho confirma el fet que al mes d’abril s’autoritzara el pagament de 12 lliures al verguer “per tantes ne ha pagat del preu de la làmina que se a fet del moll que se ha de fer en la placha del Grau”.³⁷

Fruit de les primeres reunions de la junta ho serien dos informes elaborats per sengles membres de la mateixa: Evarist Barberà, qui treia de la impremta el mateix any 1676 l’opuscle *Razones evidentes y claras que se proponen los hijos de la nuestra ciudad de Valencia para anirmarlos a que emprendan la fábrica de un muelle en la playa del Grao*, i Tomàs Güelda, qui proposaria la construcció d’un canal que anara des del Grau fins a l’Albereda de València per on pogueren entrar mercaderies les embarcacions. El projecte de Güelda va ser desestimat d’immediat, mentre que el de Barberà, tot i ser considerat més viable, tampoc no va ser recolzat explícitament, potser perquè, com afirmen Díaz, Pons i Serna “entre los círculos más preparados se estimaba que la construcción del puerto en el Grao era imposible”.³⁸

La construcció d’una infraestructura tan ambiciosa havia de comptar amb el vist-i-plau reial, i sembla que al mateix temps que es van fer les gestions per aconseguir de Carles II el privilegi del port franc va plantejar-se l’empresa del moll del Grau. La llicència reial eixia de la cort el 19 de desembre de 1685, i el 23 de gener el Consell General aprovava que les despeses derivades del projecte i de l’obra es pagaren amb censals carregats sobre el dret de “cabesoles y coradelles” que havia estat creat per a pagar, precisament, l’ambaixada que s’havia d’haver remés a Madrid per a demanar la concessió del port franc. D’immediat es van nomenar electes i es van posar en marxa les gestions per a la construcció del moll de pedra del Grau, que seguirien un segon projecte dissenyat per Tomàs Güelda

³⁶ AMV, MC, reg. 207, fol. 270ss.

³⁷ *Ibidem*, fol. 306.

³⁸ Díaz, Pons i Serna: *op. cit.*, p. 23.

(*Descripción del muelle que la muy il-lustre ciudad de Valencia ha mandado fabricar en su playa*)³⁹ que incloïa la coneguda làmina del gravador Crisòstom Martínez.

La petició, expressada per la ciutat en carta a Carles II de 30 de juliol de 1686, que es donara llicència per a l'establiment durant dos mesos a València del capità Antonio Borbon, "ingenier de Vostra Magestat que al present està residint en Cádiz per a la fàbrica de un pontó", com a persona "pràctica e inteligent en est gènere de fàbriques"⁴⁰ posa de manifest les dificultats tècniques del projecte i la manca de persones preparades a València per a dur-lo a terme. Més endavant s'hauria de recórrer a altres "experts", com el genovés Marco Consiglia, qui romandria a la capital valenciana fins la primavera de 1697.⁴¹ El ben cert és que la construcció va ser extraordinàriament complicada, especialment perquè els temporals ensorraven en poc de temps allò que s'havia estat construint amb tantes dificultats. El 15 de novembre de 1698 eixiria de la cort la reial carta que posaria punt i final als projectes de construcció del moll de pedra al Grau de València: Carles II hi ordenava que s'enderrocara allò que s'havia construït i que es fera un pont de fusta com el que hi havia hagut anteriorment.⁴²

Si la construcció d'un moll de pedra era considerada imprescindible per a la bona marxa de la política comercial a València i si aquesta sols podia dur-se endavant donant avantatges fiscals als mercaders que utilitzaren la capital com a port de trànsit, i si el projecte de construcció d'un moll de pedra va fracassar i la Corona va prohibir taxativament la concessió de terços de cortesia als mercaders, el balanç d'aquest procés per convertir València en una plaça comercial d'importància no pot considerar-se massa positiu.

Com hem vist al principi d'aquest article, segons Sebastià Garcia els projectes de reforma econòmica haurien seguit sempre un moviment "de baix cap amunt", tenint com a promotors els ciutadans de València. Al llarg d'aquestes planes, però, hem intentat mostrar que aquest procés va ser molt més complex. En certa mesura tenia raó Sebastià en situar a la ciutat de València, i més exactament al si de la institució municipal, el punt de partida de les reformes, però això no es pot acceptar sense més matisacions.

³⁹ Imprés per Vicent Cabrera, València, 1686. AMV, *Serrano Morales*, sig. SM 25/60.

⁴⁰ AMV, *Lletres Missives*, reg. g³-61 (1684-1688) Carta de la ciutat de València a Carles II (València, 30 de juliol de 1686).

⁴¹ Díaz, Pons i Serra: *op. cit.*, p. 24. Sebastià Garcia enumerava altres tècnics estrangers, com l'anglès Henry Dusline, els genovesos Giovanni Baptista Castelaso i Giuseppe Dane, o els valencians Joan Aparici, catedràtic de matemàtiques i Josep Chafrión; tanmateix, com que *Els fonaments del País Valencià modern* no inclou notes a peu de pàgina, no hem pogut saber d'on va extraure Sebastià Garcia aquestes informacions, que no apareixen ni a l'estudi de Díaz, Pons i Serra ni tampoc al de Boira i Serra.

⁴² AMV, *Cartes reials*, reg. h³-15 (1689-1699). Carta reial per a la ciutat de València (Madrid, 15 de novembre de 1698).

En aquest article s'ha volgut posar de manifest l'estreta relació entre la situació política municipal i la posada en marxa de reformes fiscals i comercials. La crisi de 1677-1679 i la retallada d'atribucions del Consell General va ser una condició gairebé *sine qua non* per a engegar unes mesures reformistes que xocaven directament amb els interessos dels gremis i oficis de la ciutat. La diferència entre la bel·licositat dels consellers per aconseguir l'abolició de la cisa del General del tall als anys setanta i el silenci d'anys posteriors sobre la qüestió del port franc o els terços de cortesia evidencia que unes reformes tendents a obrir la ciutat al comerç internacional haurien estat impossibles dins de l'estret marc normatiu municipal. Els jurats, en aquest context, no dubtarien a prendre mesures, com la generalització del terç de cortesia, tot i ser conscients de la seua il·legalitat, fent ús d'un raonament relativament nou però que estava en procés de convertir-se en hegemònic: les accions adreçades a aconseguir l'enriquiment de la ciutat, el restabliment de la seua indústria, el seu creixement demogràfic i un avituallament suficient eren suficientment importants com per a saltar-se la legalitat vigent.

El fracàs de la política desplegada per les juraderies dels anys huitanta en el terreny comercial es compensaria per la posada en marxa de tot un seguit de mesures per afavorir la indústria, concretades en el suport a l'establiment d'artesans estrangers i de noves indústries. Aquesta política, donada a conèixer i exposada sintèticament per Sebastià Garcia Martínez, sembla que va tindre un resultat bastant més positiu que les desplegadas en l'àmbit comercial. En qualsevol cas, com s'ha vist en aquest article, a partir dels anys huitanta, la Corona també prendria la iniciativa, dotant de més poder als virreis i també a través d'òrgans de nova planta com la Junta de Comerç i Moneda o les juntes per a matèries particulars que anirien sovintejant al Real de València.⁴³

El balanç de la política econòmica a la ciutat de València durant el regnat de Carles II només pot ser provisional. Hi va haver intents frustrats de convertir la capital del Regne en un port comercial d'abast internacional, però no hi ha cap dubte que les reformes fiscals dutes a terme i la progressiva implicació de la Corona i els virreis en la política municipal haurien de tindre conseqüències que afectaven directament a l'àmbit econòmic però també al polític. L'economia es va inventar, a València, al marge del Consell General; dilucidar si hauria estat possible que ocorreguera d'una altra manera no era, en cap cas, l'objecte d'aquest article.

⁴³ Continua sent de consulta imprescindible l'article de P. Molas Ribalta: "València i la Junta de Comerç". *Estudis*, núm. 3 (1974), p. 55-111.